

Det ældste Skolevæsen i Rye-Sonnerup Pastorat.

Ved pens. Førstelærer Karl Nielsen.

Ved den østlige Side af Bramsnæsfjordens sydlige Del ligger Rye-Sonnerup Pastorat. Med Hensyn til Naturskønhed overgaas det næppe af nogen anden Egn i Roskilde Amt. Ryegaards Dyrehave, Bakken oven for »Dejligheden« med den henrivende Udsigt over det lille Bramsnæs, Færgeskroen, Strandskoven, Bakkedraget omkring Vintre Møller og flere andre Steder er kendte for deres ualmindelige Ynde.

I Aaret 1793 fik dette Pastorat en ny Præst, Gerlev Christian Krog¹⁾.

Denne Mand hørte sikkert til den kirkelige Retning, som paa den Tid var førende her i Landet: Rationalismen. Det kan gerne være, at hin Tids Præster, maalte med Nutidens teologiske Aalen, var nogle fæle Undermaalere (undtagen i Latinen!); men nægtes kan det ikke, at mange af dem var udprægede Personligheder, tænksomme og fremsynede Mænd, som havde et aabent Øje for, ad hvilke Veje og ved hvilke Midler den i Uvi-

¹⁾ G. C. Krog var født 1763 i Wærdalen i Norge, blev res. Kapellan i Nykøbing S. 3. Dec. 1790, kaldedes 16. Maj 1793 af Stamhusbesidder F. C. Rosenkrantz til Rye-Sonnerup Præstekald og forflyttedes 23. Juni 1815 til Stege.

denhed og Fattigdom levende Landbobefolkning bedst kunde føres frem til lysere og lykkeligere Levekaar, og var besjælet af Lyst til at tage virksom Del i det Arbejde, som dertil udkrævedes.

Ovennævnte Pastor Krøg var en Type paa de bedste af sin Tids Præster. Han omfattede sine Menigheders sjælelige, legemlige og økonomiske Vel med en vidtspændende Interesse og skyede intet Arbejde, som han mente før eller senere vilde bære Frugt for Pastoratets Beboere.

Da min afdøde Svigerfader 1839 tiltraadte Præsteembedet i Rye, levede der endnu mange Mænd og Kvinder, som havde kendt Pastor Krøg og kunde fortælle mangt et Træk om hans Liv og Færden i Sognene. Saa han paa sine daglige Vandringer en Mand eller Karl, som ikke forstod at haandtere et af de nye Avlsredskaber: en, to, tre var Præsten over Gærdet og viste, hvorledes det skulde bruges. Han var, som saa mange andre af den Tids Præster, Foregangsmand paa Landbrugets Omraade. Havde der vist sig Tilfælde af Kopper i Egnen, gik han rundt i Sognene og vaccinerede, trods megen Modstand, baade Børn og voksne, og mødte han paa sine Ture en Vagabond, generede han sig aldeles ikke for at tage Synderen i Kraven, og han slap ham ikke, før han havde ført ham et Stykke ind i et af Nabsognene, hvor han ved Afskeden gav ham en alvorlig Advarsel om, ikke oftere at betræde Pastorens Enemærker, en Advarsel, der fik øget Vægt ved en vis Bevægelse med Spadserstokken.

Men især laa det ham paa Sinde at fremme Oplysningen gennem et bedre Skolevæsen, fordi han indsaa, at skulde Bondestanden inden for en rimelig Tid faa fuld Nytte af de nys udkomne Forordninger om Landboforhold, da maatte den ud af den Uvidenhed og Overtro, hvori den endnu den Gang levede.

Med en sjælden Iver og Interesse tog han fat paa den vanskelige Opgave at grundlægge et kommunalt Skolevæsen paa saa godt som bar Bund og uden den Støtte,

man i vor Tid anser for aldeles nødvendig, naar en Samfundsopgave skal løses — bestemte Lovbud, for hvilke alle skal og maa bøje sig.

En udførlig Redegørelse for sin Virksomhed i denne Sag har han nedlagt i et Manuskript, »Efterretninger om Skolevæsenet i Rye og Sonnerup Sogne«, som han gav i Arv til sine Eftermænd i Embedet, og det er nogle Uddrag deraf, som gengives i det følgende.

Om Skolernes Historie skriver han:

»For Rye Skole findes ingen Fundats. Man har altsaa meget vanskeligt ved at faa de fornødne Oplysninger, især om dens første Oprindelse. Rimeligvis har denne Skole fra Begyndelsen været saa ubetydelig, at man aldrig har bekymret sig om at give den nogen Fundats. Da denne Skole stedse har staaet under Ryegaards Patronat, har den maaske maattet bestemme sig efter Herskabets eller Forvalterens Godtbefindende. Tænker vi os de Tider, da man øvede Tyranni mod Bondestanden, saa fandt man vel ikke heller sin Fordel ved at fremme Oplysning og fundere Skoler.«

Om Sonnerup Skoles Oprindelse er Oplysningerne lige saa magre, da Pastor Krog kun i en gammel Embedsbog har fundet, at Præsten Søren Dolmer¹⁾ omtrent ved Aaret 1700 har ladet opføre et Hus, som beboes af en Skrædder Peder Michelsen, »som og læser for Børn, saaledes som han kan«.

Der har altsaa længe før Pastor Krogs Tid, i alt Fald af Navn, været Skoler i begge Sogne. Men det synes at fremgaa af Optegnelserne, at det Hele har været præget af Tilfældighed, idet der ofte har manglet enten Skolehus, Lærer eller skolesøgende Børn. Om Rye Sogn hedder det ligefrem, at der siden 1723 ikke har været noget ordentligt Skolehus.

Det Billede, Pastor Krog tegner af Skolevæsenets Tilstand ved hans Embedstiltrædelse, er derfor alt andet end »lysteligt at skue«.

¹⁾ Præst for R.-S. 1674—1708.

Lad os først kaste et Blik paa Rammen, paa selve Skolehuset.

Derom hedder det:

»Da jeg An. 1793 kom til Kaldet, fandtes i Rye et Skolehus lagt lige op til Degneboligen, bestaaende af 3 Fag usle, klinede Lervægge med Lergulv og næppe 3 Alen højt fra Gulvet til Loftet. En jammerligere Bygning fandtes ikke i Rye. Gennem 3 Fag smaa Vinduer fik Skolen al sin Lysning. Ingen af Vinduerne kunde aabnes, men gennem Vindueskarmene var saa mange Sprækker, at samme maatte med Ler tilklines mod en kommende Vinter. Ruderne var smaa og saa forbrændte af Solens Varme eller dækkede af Støv, at det var en Umulighed at se nogen, som udenfor gik samme forbi. Gulvet var fuldt af Huller, fremkaldte dels ved beslagne Træsko og dels ved Fugtighed om Vinteren, saa det aldrig kunde befares uden Frygt for at brække Ben. En liden Bilæggerovn skulde afgive den fornødne Varme. Skolens Inventarium bestod i 3 paa Pæle ned i Jorden rammede Gulv (Borde) med Bænke, dog ikke bekvemmere, end at 50 Børn (!) i det højeste kunde rummes ved samme; og en gammel Stentavle uden Ramme var brugt til Regnekunsten. Endelig bag Døren et Bord, hvorpaa Børnene opdyngede deres Madkurve, Ølflasker, Huer, Vanter og lign.«

Saaledes saa altsaa Skolestuen ud i Hovedsognet. Der er ingen Grund til at vente, at det tilsvarende Lokale i Anneksæt overstraaledede den. Den faar følgende Skudsmaal:

»Ved min Ankomst til Kaldet 1793 fandt jeg endnu den af Hr. Søren Dolmer 1698 opbyggede Skole. Den egentlige Skolestue udgjorde 4 Fag og var meget lav indvendig med 2 Borde og 4 Bænke, der gennem Lergulvet var nedrammet i Jorden. Paa den sydlige Side fandtes 2 Fag Vinduer, meget smaa, tildels af Solen saa forbrændte, at man ej kunde se derigennem, og dels ituslagne, saa Luften gennem Ruder, Ramme og Karm havde fri Indgang.

En liden Bilæggerovn fandtes ved Døren og for Resten en Del Trækar, Bøtter, Ballier, Hønsereeder etc., anbragt omkring i de ledige Hjørner. Skolelæreren havde i de senere Tider aldrig benyttet sig af denne Stue, undtagen ved Bispevisitats. Han holdt almindelig Skole i sin egen Stue paa 2 Fag, som var stor nok til 6 à 8 Børn, som daglig mødte.«

Vor Tid vil kalde Skolestuer som de 2 her skildrede ufattelig slette; men alt, ogsaa Skolestuer, bør ses og dømmes i Forhold til meget andet, det staar i Samhørighed med, og ud fra denne Betragtning tør jeg dristig paa-staa, at havde Skolestuerne været s y n d e r l i g bedre, vilde der have været et altfor grelt Misforhold mellem Rammen og Billedet, mellem Lokalet og Lærerens Personlighed og Virksomhed.

Som Bevis paa denne Paastands Rigtighed vil jeg lade den brave Præstemand præsentere nogle udvalgte Stykker af de rye-sonnerupske Pædagoger. Først den bedste.

»1. Michael Møller var Student, og om ham haves intet mærkeligt, undtagen at han engang havde glemt at slukke Alterlysene i Rye Kirke, og da ingen om Aftenen ved at se Lys i Kirken turde af Overtro gaa derind førend følgende Morgen, havde Lysene brændt saa nær, at der var gaaet Ild i Altertavlen og forbrændt dens ene Hjørne. Denne Altertavle hænger endnu (1815) paa venstre Side inde i Kirken, ikke fordi den er noget Mesterstykke, men til Erindring om og for Degnen. — Om samme Møller fortælles, at han var meget ivrig Skolemand. Han mødte aldrig nogen af de unge og ugifte paa Vej og Sti, uden at han indlod sig i Samtale og Spørgsmaal angaaende Religionen. Naar de standsede, sagde han altid: »Begynd! Begynd!« (Nemlig paa Opramsning af Katekismusstykker.) Deraf havde Almuen det Mundheld: »Begynd, begynd! sagde Rye Degn.« En Gang havde Præsten laant ham en Ridehoppe til Sogns. Paa Hjemvejen løber den løbsk, saa Degnen i fuld Fart iler Præsten forbi. Præsten råber til ham: »Hvorhen? Hvor-

hen?» og faar til Svar: »Hvor Gud og Hoppen vil! Hvor Gud og Hoppen vil!«

I Midten af det 18. Aarhundrede beklædtes Degne- og Skolelærerembedet i Rye af

2. Jørgen Fritz, som var Student, og hvis yngste Datter, Helle, ved Faderens Død »efter de Tidens Maade fik Degnekaldet med Forpligtelse at skaffe sig en Mand, som kunde forestaa det«. En Mand fik hun; men at han ikke var skikket til at forestaa Embedet, fremgaar med overbevisende Tydelighed af den Beskrivelse, Pastor Krog giver af denne sin samtidige. Hun fik:

3. »Jacob Husum, Student. Da denne Mand var i sit Slags meget mærkelig, maa jeg opholde mig noget mere ved ham. Allerede ved min Ankomst kondolerede Sjællands Biskop, Hans Højærværdighed Hr. Dr. Nicolay Edinger Balle, mig, fordi jeg havde en slem Degn at omgaas, en Plage, som var næsten almindelig i Sjælland, og som kunde krænke mig og mangan værdig Præst. Bemeldte Jacob Husum var en liderlig Person og saa bevandret i Venere og Baccho, at han havde næppe sin Overmand deri. Hans Uforskammedhed gik saa vidt, at han ikke alene en Søndag, ved for Alteret at iføre min Formand Messeklæderne, undsagde ham, fordi han havde tvunget ham til at holde Skole, men ogsaa mig lod han Bud skikke, at han paa min Sognerejse gennem Skoven vilde saaledes mishandle mig, at jeg skulde føle det længe, fordi han i min Tid blev suspenderet fra sit Embede. I den Mands Tid kunde Skolevæsenet i Rye ikke nyde nogen Fremgang. Et slet og forargeligt Eksempel gav han daglig baade for Børn og ældre, og næppe blev et Tyveri begaaet, uden at Degnen jo var enten mistænkt eller indviklet deri. — Ved min Ankomst til Kaldet 1793 fandtes Skolegangen i Rye at være meget forsømt. Vel havde min Formand, Hr. M. J. Mathiesen, søgt at virke for Skolerne, men dels hans svage Helbred og dels en stor, stærk, med ildrøde Øjne blussende, uforskammet Degn hindrede

hans gode Villie. Ved Embedets Tiltrædelse søgte jeg med det gode at formaa ham til enten at holde Skole eller antage en Substitut. Det første kunde hans lastefulde Liv ikke tillade, og for det sidste lagde hans slette huslige Forfatning mange Vanskeligheder i Vejen. Hans Kone var drikfældig — al Ting i Huset var solgt eller pantsat; Tien- den var med andre Indkomster i Forvejen optaget hos Sognefolket paa et eller flere Aar. Til Glæde for Menighenen (!) var han allerede ved min Ankomst i et Politiforhør bleven mistænkt for at have stjæ- let et Stykke Lærred, som tilhørte Husmand Svend Andersen Sadelmager i Rye, og hvilket Husum om Aftenen mellem Kl. 10—11 havde taget fra Blegepladsen og lagt paa Rye Kirkes Vaabenusloft. Næppe var han ved Politiretten d. 30. Marts 1795 dømt til 6 Maaneders Forbedringshus og arresteret, førend hans Suspension blev iværksat. Mod Kaution blev han løsladt af Arresten, indtil Højesteretsdommen stadfæstede Politirettens Dom, og han d. 13. Maj indførtes i Forbedringshuset. I Tiden mellem de 2 Domfældelser fortsatte han sit lastefulde Liv til alle godes Forargelse og beboede Degneboligen, hvor- fra han idelig mødte i Skolen for at yppe Trætte med den Substitut, som var antaget at forrette Embedet. Mange maadelige Subjekter blev antaget mod 1 Rigsdalers ugent- lig Løn til at forrette Skole- og Degneembedet; man afskedigede en og antog en anden, som i det højeste kunde lære 20—30 Børn daglig A-B-C, og stedse haabede man engang at se Ende paa denne Elendighed i alle Dele. Med Højesteretsdommen troede nu de fleste, at Degneembedet var blevet vacant, da sund Fornuft synes at kunne gøre den rigtige Slutning, at en lovfældet Tyv ikke kan eller bør være Skolelærer eller Degn. Men Fornuften maa ofte tages fangen under Lovens Formaliteter, og da For- bedringshusets Straf ej skulde medføre nogen Infami, saa ytrede nogle stor Tvivl, om den tyvagtige Degn kunde rent afsættes. Det danske Kancelli besluttede endelig, at en Provsteret skulde nedsættes, og Jacob Husum forma-

liter dømmes fra Embedet. Denne Resolution blev først givet, da Husum havde tilbragt 2 Maaneder i Forbedringshuset. Provsteretten skulde sættes d. 1. August 1796 i Lyndby, og 2 Degne, nemlig J. Winther i Sæby og Aubertin i Skibby, blev beskikkede, den første at være Defensor og den sidste Aktor imod Husum. Aldrig havde nogen Ret været mere uvis om Sagens Udfald, og enhver ønskede sig unddraget derved. For at bringe alle ud af den store Forlegenhed lod Gud ham afsætte — han døde 22. Juli 1796 og blev begravet fra Forbedringshuset.«

Paa flere Steder i »Efterretningerne« klager Pastor Krog gudsjammerligt over den store Mangel paa brugelige Lærerkrafter i hans Tid. Lærerstanden, skønt man kun uegentlig kan tale om en saadan i Slutningen af det 18. Aarh., rekruteredes ad 2 Veje: dels af Studente, dels af visse Lægmænd. Da Personerne af første Gruppe ofte var udgaaet fra »bedre« Hjem og havde dog nogen boglig Dannelse, kunde man fristes til at antage dem for den mest værdifulde Del af Skolens Arbejdere. Dette vilde dog være en stor Fejltagelse; thi var end den nys portræterede Husum et sjælden ondartet Eksemplar af Arten, saa har det sikkert nok sin Rigtighed, naar Pastor Krog skriver: »Gaves der en eller anden Lærer, som havde ved Akademiet faaet Navn af Student, saa var det gerne saadanne paa Videnskabens Bane mislykkede Subjekter, der omsider tog sin Tilflugt til Bacchus eller Venus.« Mærkeligt nok: flere af »Subjekterne« i Rye-Sonnerup var fødte i Norge. De tilsvarende danske er maaske gaaet Nord paa.

De ustuderede Lærere var enten ældre Haandværkere, som kunde nøjes med den usle Løn, der gaves Skoleholdere, da de ved Siden af Børneundervisningen kunde passe deres Haandtering, eller Personer, som havde staaet i Skolepatronens, d. e. den nærmeste Herremands, personlige Tjeneste som Kuske, Skytter, Tjenere, Skriverdrenge el. desl. Af saadanne krævedes i Reglen ikke stort andet, end at de kunde læse A-B-C med Børnene

og skrive lidt »paa deres Vis«. Forskellen paa de 2 Grupper Lærere var vel nærmest den, at naaede de læge næppe paa Højde med de studerede i Henseende til moralsk Fordærvelse, saa overgik de dem betydeligt i Uvidenhed og Overtro. For Skolen var de omtrent lige værdiløse.

Som et typisk Eksempel paa en Læg Skoleholder kan passende tages Pastor Krogs samtidige, Skoleholder P e d e r J o n a s s e n i Sonnerup. Jeg giver atter Ordet til Pastoren:

»Undervisningen i Sonnerup Skole var ved min Ankomst betroet til Skomagersvend Peder Jonassen, som saavel af Biskop og Provst som af min Formand havde Ord for at passe godt paa Skolen. Med Hensyn saavel til Tidernes Oplysning som i Sammenligning med en fortrukken Degn i Rye og flere Steder, nægter jeg ikke, at han havde vundet Yndest hos sine foresatte. Men næppe begyndte jeg at besøge hans Skole, førend jeg erfarede, at han som Skomager helst passede sin Læst og var som Skolelærer sat paa en urigtig Hylde. — For en Præst, som elskede ydmyge Haandkys og gerne vilde høre Fortællinger om Familierne i Sognet, var han meget bekvem, og man beskyldte ham endog for, at han stundom fortalte, ligesom enhver stod i hans Yndest. — Ædruelig, fredelig og for sin Professions Skyld altid hjemmeværende i Skolen kunde intet være paa ham at udsætte; men i Børneundervisningen var han saa langt tilbage, at han næppe kunde tænkes slettere. Hans Alder og Fordomme tillod mig ikke at danne ham. Selv i Metodikken kunde jeg ikke bringe ham fra hans gamle Vis. At stave, læse Katekismus og Pontoppidans Forklaring var den højeste Grad af Duelighed. Nogle hieroglyfiske Bogstaver og den lille Emolet (d. e. den lille Tabel) og en unaturlig Syngestemme søgte han vel at forplante blandt Børnene; men til Lykke gik dette saa langsomt frem, at man sporede meget liden Frugt deraf hos Efterslægten.

Han var meget overtroisk og styrkede den enfoldige Almue deri ved det Ordsprog, at der er Hjælp til Guds Hjælp. Saaledes kom han i mit første Embeds-
aar, just som jeg ved Daaben 3die Gang dyppede Haanden i Døbefadet, og lod fylde en Flaske med det øvrige levned Vand, foregivende at samme var af en Gaardmandskone i Englerup bleven forlangt som et Middel for hendes Søn, der hver Nat — i Sengen. Han styrkede mange i at ofre for syge og døende til Sonnerup Kirke. Saaledes var der en Gang lagt 3 Skilling i Blokken, 3 Skilling paa Alteret til Præsten, 3 til Degnen og 3 til Skoleholderen. I hans Tid kom ofte Folk midt om Natten for at hente i Sonnerup Kirke 3 Slags Jord: a) unyttet Kirkejord, saasom lidt Sand ved Alterfoden, b) nylig nyttet Kirkejord fra en nylig afdøds opkastede Grav, c) almindelig Jord, hvilke 3 Slags blev blandede og i Sygdommens værste Paroxysmer blev stænket den syge paa Brystet. Ofte blev ogsaa paa hans Tid en Kobberskilling om Natten kastet i Blokken, og ved dens Lyd i Blokken skulde angives, om den syge skulde dø eller ikke: naar den klingede, var der Haab om Liv, men den dumpe Lyd varslede Død. Ofte søgte jeg at irettesætte ham for hans Overtro, men vandt kun derved, at han gik mere hemmelig til Værks, og naar jeg en og anden Gang overrumplede ham i hans overtroiske Grundsætninger, svarede han altid: »Der er Hjælp til Guds Hjælp!« Til Bevis paa hans Regnekunst kan anføres, at han i en Angivelse af sin Haveplads havde skrevet 100441½ Kvadratalen i Stedet for 145½, hvilken urigtige Skrivemaade jeg ikke var i Stand til at overtyde ham om. Han argumenterede mod mig saaledes: »Er ikke 100 et Hundrede, 44 fireogfyrre, 1 en og ½ en halv? Altsaa har jeg lige saa vel Ret som De!«

»Hans høje Alder og tiltagende Svaghed paa Øjne og Øren gjorde ham efterhaanden mere og mere uskikket paa hans Post. Længe var man i Tvivl om, hvad Beslutning der skulde tages. Det under 10. Oktober 1806 ud-

komne Skolereglement skulde nu iværksættes, og dertil var han uduelig. At sætte ham ligefrem fra Embedet syntes at være haardt i Betragtning af hans Alder, og at afskedige ham med en passende Pension havde man helst Lyst til; men Udsigten til Pension var ikkun maadelig, da han havde Kone og en 13 Aars Søn at forsørge. — Endelig fattede han den længe forønskede Beslutning og tilskrev Skolekommissionen følgende Brev:

Til den høje Skolekommission!

Det er den høje Kommission bekendt, at jeg nu har været Skolelærer i 27 Aar og søgt efter bedste Evne at opfylde min Pligt b a a d e D a g o g N a t. Nedbøjet af Alderdomsskrøbeligheder og Genvordigheder føler jeg mig uskikket til at opfylde de Pligter, som nu Skoleembedet kræver. Jeg er svag af Øjne og Hørelse, nu 70 Aar gammel. Mine Dage kunne maaske ikke blive mange; men jeg har Kone og en umyndig Søn at forsørge. Dersom Kommissionen vilde forunde mig noget til Livets Ophold for mig og Kone indtil vores Død, ønskede jeg at faa min Afsked og til den Ende forlade Embedet, naar det maatte forlanges. Husly, Ildebrændsel og nogle Tønder Sæd af Rug og Byg og lidt til Brødet er det mindste, som for min og Kones Livstid maatte tilstaa, hvilket jeg alt overlader til den høje Kommissions Skønnende, og hvormed jeg altid skal findes fornøjet.

Sonnerup Skole, d. 10. Marts 1810.

Allerærbødigst

Peder Jonassen,
Skoleholder.

I de sidste Leveaar led han meget af Stensmerter og stærk Tunghørighed, boede i Rye By i næsten 2 Aar, flikkede Sko og var ædruelig. I sidste Aar holdt han ofte ved Sengen og døde 8. Februar 1812.«

Gamle Peder Jonassen fik tildels opfyldt sin meget beskedne Bøn om Pension, idet Skolepatronen, N. Rosenkrantz til Ryegaard, skænkede ham og Kone frit Husly

i Tænkemaade redelig og i Vandel ustraffelig. Dette Vidnesbyrd gives ham ved min Bortgang, og intet skulde være mig kærere, end at der kunde gives mig Lejlighed til at bevise ham, hvor højt jeg endnu paaskønner hans Embedsførelse.«

Paa foranstaaende Blade er malet med stærke, men utvivlsomt ægte Farver, et Billede saa vel af de ydre, lokale Forhold som af Lærernes Personligheder, deres Evne og Villie til at røgte Gerningen. Jeg vil nu lade »Optegnelserne« vise, med hvilke Øjne Samtiden betragtede Skolen, en Side af Skolevæsenets Historie, der ka-stes klart Lys over fra 3 forskellige Sider: ved Meddelelser om Lønninger, frivillige Ydelser og Skolebesøget.

Om Lønninger hedder det i al Almindelighed:

»Med Skolelærernes Lønning i Rye og Sonnerup Sogne har været adskillige Misligheder indtil denne Dag. Da Lovens 2. Bog 15,10 bestemmer Degnens Løn som sædvanlig og hidindtil brugeligt haver været givet, saa har ogsaa hidtil mange Uordener indfundet sig, som ofte har formindsket Degnes og Skoleholderes Levebrød. Tænkér man sig den Ringeagt, som Almuen i Almindelighed har for Skolegang og Børns Undervisning, og den Maade, hvorpaa mange Degne og

heder, gik den fredelskende Skolelærer Sæby ind imellem de stridende Parter og søgte at stifte Forlig. Da Mad. Christense Sæby ansaa en saadan Mæglerrolle for ikke ganske ufarlig for hendes dengang lidt ældre Mand, nærmede hun sig ubemærket den stridende Gruppe og søgte hemmelig ved et Tag bagfra i Mandens Kjøleskoder at drage ham bort fra Valpladsen. Desværre var enten hendes Tag for kraftigt eller Kjølen for alderdomsskrøbelig; Resultatet blev i ethvert Fald, at Mad. ikke fik andet end Skøderne halet til sig. Da hele Selskabet, ogsaa de stridende Herrer, brast i Latter ved Synet af den skødeløse Skolelærer, standsede Striden. Madamen havde bogstavelig ydet sin Mand en værdifuld Haandsrækning, særlig da Værten, Forpagter Hellemann, honorerede Fredsmæglingen med en ny Kjøle til Hr. Sæby.

K. N.

Skoleholdere have til Dato søgt at forrette deres Embede, saa undres man ikke over, at der i disse Embedsmænds saare vilkaarlige Lønning vil findes mange Misligheder. Lægger vi til, at mange uværdige Degne og Skolelærere ofte have været drikfældige og saa uordentlige i deres Økonomi, at de mangan Gang drak op hos Bonden deres Løn og aldrig vidste, hvad deres Rettigheder var, saa vilde Bonden vist Tid efter anden gøre Misbrug til Sædvane og Skik for sig og dem.«

Endvidere maa anføres, at mange Lærere for 100 Aar siden ligesom endnu i vor Tid indtog en Dobbeltstilling, en kirkelig og en pædagogisk, idet de foruden at være Skolelærere tillige var Kirkebetjente, Degne, for hele Pastoratet. Læreren i Hovedsognet forbandt i Reglen begge Stillinger i sin Person, medens Læreren i Annekset kun var Skoleholder. Begge Embeder havde hver sin Løn, og som det vil ses af det følgende, var Embedet som Degn & Skoleholder en efter den Tids Forhold ret vel-lønnet Stilling, hvorfor ogsaa adskillige teologiske Kandidater foretrak et »fedt« Degneembede paa Øerne for et »magert« Præsteembede i Jylland. Derimod fik Skoleholderen i Reglen kun en ren Sulteløn.

Lønnens Værdi var temmelig uafhængig af Pengenes stigende eller synkende Værd, idet den største Del af den ydedes i Form af Naturalier, som medgik i den daglige Husholdning, hvorfor Lønnen snarere afgiver en Maalestok for Lærerfamiliens Appetit end for dens sociale Stilling.

Efter en af Degn Rasm. Balle i Rye d. 23. Febr. 1808 afgiven Erklæring skulde han nyde følgende Løn:

A. Som Sogne degn:

- 2 Tdr. 6 Skpr. Rug,
- 4 Tdr. 3½ Skpr. Byg,
- 553 Pd. Brød,
- 29½ slagtede, fede og saltede Gæs (!),
- 31¾ Snese Æg,

56 Rdl. 3 Mk. 2 Sk. i Penge (113,04 Kr.),
50 Oste.

B. Som Skolelærer:

Jordlod $3\frac{1}{2}$ Td. Land,
426 Pd. Hø,
346 Pd. Halm,
35 Læs Tørv,
6 Rdl. i Penge.

Til denne Opgørelse føjer Pastor Krog med Grund følgende kritiske Bemærkning: »Jeg maa hertil anmærke, at Degnen ikke har vidst at beregne hele sin Tiende« (Degnetrave af 384 Tdr. 5 Skpr. Hartk.), »hverken i Skæpper Sæd eller Penge, og at han har glemt den Ildebrændsel, 12 à 16 Bønderlæs, der leveres ham fra Aastrup og Ryegaard.«

Pengeværdien af ovenst. blev af Skolekommissionen Aaret efter ansat saaledes:

A. Som Sogneegn:

Degnetrave	256 Rdl.		
553 Pd. Brød.....	12 »		
29 $\frac{1}{2}$ Gaas	30 »		
31 $\frac{3}{4}$ Sn. Æg	5 »		
50 Oste	8 »	2 Mk.	
Penge	50 »	0 »	
	<hr/>		
	361 Rdl.	2 Mk.	

B. Som Skoleholder:

426 Pd. Hø og			
346 Pd. Halm	5 Rdl.	1 Mk.	
35 Læs Tørv	17 »	3 »	
Penge	6 »	0 »	
Skolelodden	20 »	0 »	
	<hr/>		
	48 Rdl.	4 Mk.	

Tilsammen 410 Rdl. (820 Kr.).

»At denne Beregning ikke er overdreven, er jeg fuldkommen overtydet om, da Naturalierne er steget til det dobbelte«¹⁾. — Mærkeligt nok har Pastoren selv glemte at paaføre de 12 à 16 Læs Brænde.

Der paahviler Embedet følgende faste aarlige Udgifter:

Til Roskilde Amtstue	8 Rdl. 5 Mk. 6 Sk.
» — Latinskole	4 » 0 » 0 »
Landemode Expenser	6 » 2 » 8 »
	Tils. 19 Rdl. 1 Mk. 14 Sk.
	(38,62 Kr.)

For S o n n e r u p opgøres Skolelærerens Løn 1809 til:

1) Skoleløn og Offer	20 Rdl.
2) Rosenkrantz's Legat ²⁾	5 »
3) Lysepenge	8 » 2 Mk.
4) 4 Tdr. Rug og 4 Tdr. Byg efter Kapitelstakst 1808	49 » 2 »
5) 26 Læs Tørv	13 » 0 »
6) 1120 Pd. Hø og 1152 Pd. Halm	12 » 0 »
7) Skolelod, 3½ Td. Ld.	20 » 0 »
	Tils..... 127 Rdl. 4 Mk.
	(255 Kr. 33 Øre.)

¹⁾ Dette er sikkert rigtigt, da man ogsaa den Gang havde stedse stigende »Krigspriser«, d. e. faldende Værdi af Pengene. Det var jo midt under den ulykkelige Krig med England, og Bevægelsen gik stærkt hen mod Statsbankerotten 1813.

Dette kan ses af Kapitelstaksterne omkring 1800:

1792 pr. Td. R u g	6,00 Kr.;	B y g	4,00 Kr.;	H a v r e	2,50 Kr.
1802 — —	12,00 »	—	6,62 »	—	3,83 »
1812 — —	123,50 »	—	69,83 »	—	46,83 »
1822 — —	6,16 »	—	5,50 »	—	3,79 »

K. N.

²⁾ Dette Legat havde følgende mærkelige Oprindelse:

»I Foraaret 1805 var Murmester Ole Nielsen Brun efter Herskabets Ordre i Arbejde paa Sonnerup Kirkes Tag. Ved at understryge Teglstenene paa den indvendige Side af Kirkens Tag

Dertil en aarlig Udvisning paa nogle Læs Brænde fra Ryegaard og Fribolig for Læreren og Familie.

Altsaa: Af en Løn, som til høje Sædpriser beregnes til 127 Rdl. 4 Mk. (255,33 Kr.), skulde en Lærerfamilie leve. Der falder et Skær af bitter Ironi over det Faktum, at den eneste Post, som synes rundelig, var — Hø og Halm. Man tilgiver gerne salig Peder Jonassen, at han kun var hjemmeværende i Skolen — for at passe sin Læst og Syl.

Det store Misforhold i Lønnen til de 2 Embeder hævedes, da det provisoriske Reglm. af 10. Oktober 1806 paabød en Omregulering ved indtrædende Vacance i Degneembedet. Forandringen foretoges 1811 paa den ogsaa fra en senere Tid kendte Maade: man tog fra det ene og lagde til det andet og fik derved 2 Embeder som

opdagede han, at en betydelig Del Affald fra Murarbejde i Fortiden laa ned paa Loftet og var en Byrde for Hvælvingerne. Han beordrede sine Haandlangere, som var dels nogle Børn og dels nogle Tjenestefolk fra Ordrup, at udbringe dette Affald paa Kirkegaarden. Ved Sammenfejningen fandtes paa den søndre Side i Hvælvingen over Prædikestolen en Del gamle Sølvpenge, som Murmesteren og Haandlangerne delte mellem sig.. Snart rygtedes den fundne Skat, og man gjorde den ud til mange Tusinde. Herskabets Forvalter, H. C. Geckel, lod straks enhver af de paa-gældende sammenkalde og indkrævede de fundne Penge, som for det meste var gamle danske Kroner à 4 Mk. 4 Sk. Stykket af F3 og C5 og nogle enkelte C4 Seksskillinger, hvilke jeg selv har set og haft i Hænderne. Her rejste sig nu megen Tvivl, om den hele fundne Skat var tilbageleveret, og det blev et Spørgsmaal, hvem den egentlig skulde tilhøre. I Henseende til det første var der megen Tvivl, hvorom jeg dog med temmelig fast Overbevisning ved, at dertil ej var nogen Grund. I Henseende til det sidste, da blev endelig af Rentekammeret de fundne Penge tilkendt Kirkepatronen. Han skænkede ej alene de fundne Penge, som var takserede til 74 Rdl. 3 Mk. (149 Kr.), til Skolekassen i Sonnerup, men endog udfyldte Summen til 200 Rdl. (400 Kr.), saaledes at Renten deraf, 4 pCt., skulde anvendes aarlig med 5 Rdl. til Forbedring af Skolelærerens Løn og 3 Rdl. til Skolematerialier for Sonnerup Skole. Gavebrev af 1ste April 1806: konfirm. 23de Maj 1806.«

Kirkesanger og Skolelærer, der dog i en senere Tid hørte til de »federe« i Roskilde Amt.

Naar Skolens materielle og personelle Forhold tages i Betragtning, har man vel ikke Grund til at undre sig over den Ligegyldighed, ja ligefremme Vrangvillie, hvormed den betragtedes baade fra neden og fra oven. Hvor liden Interessen for Skolen var hos Befolkningen, som skulde bruge den, fremgaar f. Eks. af følgende Citat: »Naar Læreren skulde arbejde uden Suk og om muligt sættes i Stand til at forsørge en Familie, maatte der gives ham et Tillæg til Lønnen. Vel søgte jeg at opmuntre Menigheden til Skønsomhed; men den, der kender Almuens Tænkemaade, ved nok, at de fleste iblandt den hellere betaler Kromanden 3 Rdl. for en Potte Brændevin end 1 Mk. for sit Barns Undervisning, og om en eller anden frivillig vilde forøge sit Bidrag ved en Gave til Læreren, vilde det højest nok udgøre 4 à 6 Sk. til Højtiden.« Paa et andet Sted hedder det: »At der fra ældre Tid var maadelig sørget for Skolelæreres Levebrød, ved man af det foregaaende; men til at købe Bøger, Papir, Penne og Blæk for Almuebørn var sørget endnu slettere. Man hører saa ofte i de ældre Anordninger Tale om Skolekasser; men man fandt sjælden anden end den, som ved Tavlens Ombæring tilvejebragtes. Saaledes fandt jeg ved min Ankomst til Kaldet ingen Kasse, intet Regnskab; men da der var faa eller ingen Børn i Skolen, kunde man være saa meget mere ligegyldig derved. — Imidlertid forsømte jeg ikke paa anordnede Dage efter forudgaaende Opmuntring at lade Tavlen ombære i Kirken; men hvor ubetydelige var ikke de Gaver, som blev meddelt; for det hele Aar udgjorde de næppe i begge Sogne en Indtægt af — 1 Rdl. Ofte foreholdt jeg den fornuftigere Del af Almuen deres Tænkemaade ved saadanne Lejligheder, at de til de tyrkiske Fanger, Møens Tugthus etc. gav dobbelt, men fik til Svar, at de havde fordom maattet betale for Bøger til sig og sine Børn, og saaledes kunde andre gøre.«

Det var dog ikke alene Almuen, som manglede Forstaaelse af Skolens Betydning og Værd; ogsaa fra den Side, hvor man kunde have ventet et klarere, mere vidtskuende Blik, fra Skolens højeste og mægtigste Tilsynsmand og Væрге, Skolepatronen, blev den betragtet med Ligegyldighed eller »det, som værre er«. Dette fremgaar af følgende Udtalelse: »Adskillige Gange søgte jeg hos Patronen, Geheimeraad, Statsminister Fred. Chr. Rosenkrantz paa Ryegaard, om en forbedret Skolebygning m. m.; men idelig mødte jeg den gamle Fordom, at Bondestanden ej taalede nogen Oplysning og burde nøjes med lidt Religion af Katekismus. Peder Paars' Ord (2. Bog, 1. Sang) syntes endnu den Gang at være rigtige:

»Gid aldrig i min Tid en Vognmand bli'r saa kæk,
at han tør sige: Per, du taler som en Gæk!«

Da Skolen saaledes baade oven fra og neden fra nærmest betragtedes med Uvillie, maatte Skolebesøget blive meget slet. »Sognefolket var afvant med at holde Børn til Skole, og Skolebygningen var saa ussel, at højst 20—30 Børn kunde rummes.« Stillingen var derfor saaledes, at kun et Mindretal af de skolepligtige Børn kom i Skole, og de, som kom, forholdt sig modsat Trækfuglene: de drog til Skole, naar Vinteren stod for Døren, og drog atter bort, naar Vaarsolen lokkede de første grønne Spirer frem til Føde for Lam og Gæslinger.

Trods alle disse Vanskeligheder bevarede den brave Pastor Krog sin Interesse for Skolen, og han vedblev utrættelig at tale dens Sag ved enhver Lejlighed. Men først efter 9 Aars Kampe mod Fordomme og indgroede, slette Vaner begyndte det at lysne. Aaret 1802 blev et Mærkeaar i Rye-Sonnerup Skolevæsens Historie. I dette Aar døde nemlig førnævnte F. C. Rosenkrantz og efterfulgtes som Skolepatron af Stamhusbesidder Niels Rosenkrantz, Geheimestatsminister og Minister for de udenlandske Sager.

Derom hedder det:

»Med Aaret 1802 opgik et Lys for Skolevæsenet i Rye og Sonnerup Sogne. De blideste Udsigter ved Bøndernes

almindelige Udskiftning og Udflytning blev aabnet, og jeg kan sige med Sandhed, at nu følte baade jeg og mine underordnede Skolelærere Lyst til at arbejde paa Almuens Oplysning. Næppe var denne ædle Herre, hvis Navn jeg og Efterslægten skal velsigne, kommet i Besiddelse af dette Arvegods¹⁾, førend jeg straks anbefalede ham Skoler og Kirker og modtog saavel mundtlig som skriftlig hans Forsikring om al mulig Hjælp fra hans Side. Ved den offentlige Gudstjeneste lod han straks bekoste 50 Eksempl. af Evang. kristelig Salmebog, som vel et Aar i Forvejen var indført, men ved adskillige Kabaler blev afskaffet, og hvorom vi ønsker, Efterverdenen maa være uvidende. Rye Skole blev dernæst efter den af mig paa det lokale lagte Plan Maalet for denne Herres gode Villie. En efter kongl. Befaling til Rusland foretaget Rejse hindrede ham fra at kunne straks udføre sin gode Villie. Han maatte overlade sin Villies Udførelse til en gammel, lige saa skrøbelig som fordomsfuld Forvalter Geckel, der glædede sig ved at trække Arbejdet saa langt ud som muligt for om mulig med Tiden at tilintetgøre sin Herres gode Villie og mit inderlige Ønske. — Men da Patronen lykkeligvis efter kort Fraværelse kom tilbage, maatte Skolen fuldføres, og 10. Sept. 1806 blev den indviet.« Der- efter følger en detailleret Beskrivelse af denne Skolebygning, som virkelig var saa langt forud for sin Tid, at den i ca. 100 Aar gjorde Fyldest og i dette Tidsrum kun fik en Tilbygning, da der ansattes en Andenlærer.

Men ogsaa Sonnerup Skole trængte til Fornyelse. Den var, som forhen anført, opført ca. 1700 af Præsten Søren Dolmer. Over Indgangen til Skolen fandtes paa Løsholtet²⁾ indhugget følgende Inskription: »G u d

¹⁾ Niels Rosenkrantz var F. C. Rosenkrantz's Næstsøskendebarns Sønnesøn, født 1757, død 1824.

²⁾ Dolmers Slægtning à Moinicken, Præst i Nabsognet Hyllinge, lod lidt senere en Skole opføre i Hyllinge, men satte følgende kraftige »Velsignelse« paa Løsholtet over Døren: »Aar 1724 er dette Hus opført til et Skolehus, og Gud fordømme dem, som bruger det til andet.« (Findes paa Skolemuseet i Kjbh.) K. N.

allene til Ære, Ungdommen til Lære Er dette Huus til en Skole bekaasted og foræret af Hr. Søfren Dolmer, Sognepræst til Rye og Sonnerup Meenigheder, og hans Kiæreste Margaretha A. Møinicken.«¹⁾

Da denne Skolebygning oprindelig kun bestod af 6 Fag Hus og paa Pastor Krogs Tid holdt 100 Aars Jubilæum, er det meget rimeligt, den trængte haardt til Afløsning. Et Uheld kom Præstens Ønske til Hjælp; thi:

»Søndagen d. 9. Okt. 1808 om Efterm. Kl. 2½ kom der Ild i Skolens Tørvehus, som fortærede den hele Bygning og til Lykke gjorde ingen anden Skade paa Byen. Uagtet man anstillede nøjagtig Undersøgelse om Ildens Aarsager, kunde dog intet videre oplyses, end at fra Tørvehuset var Ilden udbrudt, hvor rimeligvis nogen gloende Tørveaske var tabt. Skolelæreren tabte dog intet af Betydenhed. En Gris blev brændt, nogle Bistader, som stod lige ved Husets Væg, og nogle Sædevarer paa Loftet var det fornemste. — Plan blev straks af mig forelagt Hans Excell. til en ny Skole, og man søgte uden Ophold at tilbringe Bygningsmaterialier. Men de indfaldne krigeriske Tider havde hindret al Tilførsel af dem, saa at de, som kunde faas, var ej alene dyre og maadelige, men ikke af behørig Dimensioner. Skolen kunde derfor ikke faa den beregnede Dybde eller Bredde. Endnu i samme Efteraar begyndte man at tilhugge Tømmeret og fik det inden Foraaret ej alene rejst og tækket, men de fleste Tavler indmuret. Tidlig var man færdig med Skorsten, Døre og Vinduer, men den kunde dog ikke blive saa færdig, at nogen Undervisning kunde finde Sted førend i Efteraaret 1809. Da var den egentlige Skolebygning med de tvende Fløjbygninger fuldkommen færdig.«

Da Pastor Krog siger om denne Bygning, at »den næppe har sin Lige paa Sjælland«, kan det

¹⁾ I Wibergs Præstehistorie kaldes hun Margrethe Jørgensdatter à Moinicken.

maaske interessere Aarbogens Læsere af hans Beskrivelse at erfare, hvad man for 100 Aar siden forstod ved en ideal Landsbyskole.

»Den egentlige Skolebygning er paa 11 Fags Længde og 4 Fag i Bredden¹⁾, og Indretningen er saaledes: Paa venstre Haand af Indgangsdøren findes 2 Læsestuer, en større og en mindre. I den store Læsestue findes en Tre-etages Jernkækelovn med Ildfang etc. 3 Rader Pulpeter (Skraaborde) og Bænke for Børn og et Pulpet med Sæde for Læreren. Paa Væggen hænger tvende sortmalede Tavler, den største med hvide farvede Alfabeter og Tal, den anden kun sort til Brug for Læreren ved Undervisningen. I den mindre er et Pulpet og Bænk for Børn, et stort Bogskab, en Boghylde med et lidet Skab i samme. Gennem 4 Fag Vinduer faas Lysning i den største og 2 Fag i den mindste Stue. — Paa højre Side af Indgangsdøren findes en Stue, to Kamre, et Bryggers og Køkken for Skolelærerens Familie med Opgang til Loftet, samt Bageovn og Udgang til Haven. Denne Bygning er teglhængt og over Lofterne belagt med Ler samt indvendig malet. Den har ikke alene den fornødne Højde og Rummelighed, men tilstrækkelig Lysning gennem klare Vinduer og har en af Patronen bekostet Toetages Jernkækelovn. — Foruden denne Hovedbygning gives tvende Sidefløj, hvoraf den ene indeholder — skal vi sige — W. C., adskilte for Piger og Drengene, en Kostald og Tørvehus. Den anden indeholder Lo og tvende Lader. Gaardsrummet indesluttet iøvrigt af Egestakit, brunmalet.«

»Den ædle Herre« viste dog ikke alene sin Interesse for Skolevæsenet ved at bekoste Opførelsen af de 2 nye Skolebygninger; ogsaa paa mange andre Maader imødekom han sin Præsts Ønsker. Han gav det største Bidrag til et Laanebibliotek (sikkert en stor Sjældenhed i den Tid); han skænkede Brændsel til Skolerne, Bolig og

¹⁾ Et Fag havde i Reglen en Bredde af omtrent 2 m.

Brændsel til afgaaede Lærere; han forsynede Skolerne med Materiel, Bøger, Papir, Tavler o. desl. — Vanskeligheden ved at skaffe brugelige Lærere afhjælp han ved at sende et ungt begavet Menneske, førnævnte Chr. P. Hansen, til Jonstrup Seminarium og bekoste hans 3-aarige Uddannelse. Da Hansen med godt Resultat havde taget sin Eksamen, blev han af Rosenkrantz beskikket til Lærer og Kirkesanger i Sonnerup. Men Lønnen kunde, som før anført, kun sættes til 255,33 Kr., og da Rosenkrantz fandt en saadan Løn utilbørlig lille, tilskød han aarlig af egen Lomme 200 Kr. Brevet derom er karakteristisk for denne Danemand: »Jeg har tillagt Forvalter Aarup at betale Dem til 11. Decbr. 50 Rdl. Courant og saaledes i hver af Aarets 2 Terminer, altsaa aarlig 100 Rdl., indtil De ved Degnekaldets Deling kommer i Besiddelse af de deraf flydende Indtægter. Det er mig kært, at De agter at indlade Dem i Ægteskab med en vindskibelig, god Pige, og jeg ønsker Dem og hende til Lykke.

Ryegaard, d. 8. Oktbr. 1810.

N. Rosenkrantz.

Saaledes bragtes efterhaanden det ydre Apparat i Orden, og Præsten kunde nu tage alvorlig fat paa Gennemførelsen af det provisoriske Reglm. af 10. Okt. 1806 om Skolevæsenet paa Landet.

I den Anledning veksledes et sandt Utal af Skrivelser med den nyoprettede Amtsskoledirektion, der bestod af Amtmand, Konferensraad Treskow og Domprovst Hertz¹⁾ i Roskilde. Man skimter gennem Tonen i »Optegnelserne« flere Steder en skjult Ironi over et tilsyneladende Misforhold mellem Provstens Hensyn til egen Behagelighed og hans Interesse for Skolevæsenet. Saaledes sendte Provsten i Juni 1810 en Rundskrivelse til Præsterne i Voldborg Herred, hvori han anmeldte sit Besøg for at forhandle om de nye Skoleplaner. Han skriver i denne,

¹⁾ Fra 1819 Biskop i Ribe.

at det er ham for besværligt at undvære sin Karl fra Hjemmet, og beder derfor Præsterne befordre ham til Præstegaarde og Skoler. »Men for ikke at forøge d'Hrr. Brødres Indkvartering over Fornødenhed, medbringer jeg ingen til Skrivning el. desl.«

Hertil bemærker Præsten: »Resultatet af foranstaaende blev, at Amtsprovsten kom med Kone og Børn til mig Lørdag Efterm. Kl. 5—6. Kone og Børn rejste dog om Aftenen til Roskilde. Amtsprovsten bivaanedede om Søndagen i Magelighed Sidstgudstjensstenen i Rye, spiste til Middag paa Ryegaard, og først Søndag Aften Kl. 7 blev han i en bekvem Kabriolet bragt til Sonnerup, hvor han saa Skole og Kirke og efter en Times Forløb returnerede til Ryegaard, hvor man fornøjede sig med Sang og Musik¹⁾ til Kl. 10½, da han med os andre, træt af Dagens Møje (!), overgav sig i Søvnens styrkende Arme og haabede med fornyet Kraft at kunne i Skolekommissionens Samling næste Dag udrette store Ting.«

Efter et større Forbrug af Papir og Blæk blev endelig en Skoleplan lagt, som fastslog Skolevæsenets hele Ordning indtil de mindste Enkeltheder i Henseende til Skolegang, Skoletid, Protokoller, Klassesdeling, Undervisningens Omfang, Læsebøger, Ferier og meget andet.

Gennemlæser man denne Plan, falder det straks i Øjnene, at Maalet er sat saa højt, at det ikke kunde naas uden et afgørende Brud med næsten alt, hvad man hidtil havde anset for god Skik og Brug, hvilket vil sige, uden en haard Kamp mod gammel Slendrian og Uforstand og uden et energisk Arbejde, som vilde overstige de to Læreres Kræfter. Men da viste det sig, at Pastor Krog havde baade Evne og Villie til at tage sin rigelige Part af Arbejdet og Ubehagelighederne.

Han har ved Slutningen af sin Embedstid skrevet et Tilbageblik over Udviklingen af Kommunens Skolevæsen

¹⁾ Komponisten C. E. Weyse var hyppig Gæst hos Amtsprovst Hertz.

i hans Tid. Da hans Skildring ikke blot har lokal Interesse, men sikkert kan tages for et i djærve Udtryk givet Tidsbillede, skal jeg nedenfor meddele det væsentligste deraf.

»At Antallet af skolepligtige Børn er steget stærkt i den senere Tid paa Grund af Udskiftning, Udflytning og Fællesskabets Ophævelse, hvorved er givet Bopæl og Næringsvej for mange, er indlysende. I Forhold til denne Mængde kunde Rye og Sonnerup Sogne, naar deres Børn skulde nyde nogen gavnrig Undervisning, gerne behøve et Par Skoler hver, eller 2 à 3 Lærere ved de nu fastsatte Skoler. Ved de aarlig optagne Mandtal over skolepligtige Børn har man i de senere Tider fundet, at der i Rye Sogn var 120 og i Sonnerup 80—90. Inddeler man Skoletiden for disse efter Reglen i 2 Klasser, saa vil man med Jobs Taalmodighed og Salomons Visdom end ikke gøre nogen betydelig Fremgang, fordi Høsten er megen og Arbejderne faa. Tænker man sig et Antal af 50—60 Børn, som daglig søgte Skolen og fra den tidlige Morgenstund og til den sildige Aften skulde være Genstand for en Lærers daglige, ugentlige, maanedlige og aarlige Opmærksomhed og Flid, hvad kan da een Lærer gøre med saa mange — saa mange Børn, hvis Sjæls Evner og Legems Fuldkommenheder sætter dem i det første Skoleaar mere i Klasse med umælende end fornuftige Skabninger. Den første elementære Opdragelse fra Faders og Moders Haand er saa ubekendt og saa aldeles forsømt, at en Lærer i Barnets første Skoleaar har Møje med at lære det at snakke rent, være renlig og sædelig. Ingen uden den erfarne Mand kan dømme i den Sag, og mine 23 Embedsaar har ofte givet mig Beviser derpaa. Ofte tog jeg Del med Degnen i Rye og søgte at dele hans Byrde; men jeg fandt det sandt: Den, Guderne hader, gør de til Skolemester!

Tænker man sig, hvorledes Bonden udruster sine Børn til Skolen, saa synes Barnets Bestemmelse at være mere Føde for Legeme end Sjæl. Der ser du Jens og Sidse med

lignende Brødre og Søstre vandre til Skole, indhyllede i Vadmel, med Træsko, en tyk, laadden Hue og store Vanter, en Katekismus og Forklaring i den ene Lomme, en Ølflaske i den anden og i Armen en stor Madkurv. Ved Indtrædelsen i Skolen har de endnu ikke den Forstand at hilse og være høflige. Med de jernbeslagne Træsko hører man dem langt fra at trampe, og deres første Tanke er at æde, eller af et Stykke Brød i Lommen at kunne idelig tygge, naar Læreren vender dem Ryggen. Et brusende Haar, som ofte vidner om en gnavende Indkvartering paa den hele Krop, et broget Ansigt, urene og fnattede Fingre, samt Klæder, paa hvilke enten findes Levninger af den sidste Kaal og Suppe eller Urenlighed fra Næsen, frembyder Læreren en behagelig Morgenstund. I saadan Stilling træder Barnet ind i Skolen, og dersom dets Fader og Moder har haft nogen Opdragelse, glemmer Barnet ikke at udføre Forældrenes Befaling: »Kys Haanden og giv Skolemester din!« Har Læreren nogen Forstand og Opdragesle, saa frabeder han sig saadan Høflighed, der stundom kan bringe hans Hænder til at klø af F— og Urenlighed. Han maa nu øve Barnet i at hilse, søge sin Plads og være opmærksom. Det skidne Ansigt og urene Hænder maa han vise Barnet ud for at to; det brusende Haar maa han lære det at afklippe og de pjaltede Huller at tilstoppe. — Med saadanne gentagne Erindringer kommer Barnet hjem og fortæller, hvad Læreren har foreskrevet; men længe er disse Erindringer forgæves. Forældrene kan ikke hjælpe Barnet til Rette eller holde det til Renlighed, fordi de selv er i høj Grad smudsige. Jeg har kendt saare mange, som næppe har toet Hænder og Ansigt uden en eller to Gange om Aaret ved deres Altergang. Hvor mangan Fader blev ikke fortørnet paa mig og forbød, at hans Søns tykke, gnidrede Haar maatte afklippes, og foregav, at Gud havde givet Drengen Haaret, og derfor burde det ikke klippes. Skønt jeg anvendte samme Argument mod ham: at Gud lød ham ved Gnidder og Udslæt minde om at holde sig ren, saa maatte jeg

ofte i den Sag tale for døde Øren. Jeg greb ofte i Nøden til det Middel med egen Haand at afklippe den ene Side af Hovedet og lod den anden være uklippet, og derved tvang jeg mange til at fuldføre det begyndte Værk. Hvor mange Midler maatte jeg ikke bruge for at hindre og hæmme F. (den nævnte Hudsygdoms) Udbredelse blandt Almuens Børn. Ofte lod jeg saadanne Børn sidde afsondrede fra andre, og naar saadant ej frugtede, maatte de omsider udelukkes fra Skolegang. Mangen Fader og Moder fandt sig med dette sidste især fornøjet, da de saa havde Grund til at holde Børnene hjemme. Vilde jeg bie, indtil de godvillig drog Omsorg for Barnets Helbredelse, maatte jeg vente længe. Mange var næppe at formaa paa Fattiggassens eller Patronens Regning at bruge de anordnede Salver etc. — Spørger man, hvad kan være Aarsagen til, at Forældrene er saa modvillige i Henseende til deres Børns Renlighed?, da vil den, der kender den ringere Klasse af Mennesker, lettelig opdage, at Fader og Moder har intet Begreb om Renlighed; de ligger og gaar i urene og smudsige Klæder og kan altsaa ikke opdage den største Urenlighed hos deres Børn. — Ofte maatte jeg ved mine gentagne Paamindelser om Renlighed høre af en og anden, at det skader ikke, eller at ethvert Menneske skal engang i sit Liv have F., og naar jeg fremviste mig selv som Eksempel paa det urigtige i deres Paastand, maatte jeg høre med haanligt Smil: »Ja, vor Far kan endnu faa det!«

Har Læreren bragt det saa vidt, at Børnene er nogenlunde (!) fri for F., saa er der mange Usædeligheder. Jeg vil ikke tale om den idelige Løben i Gaarden for at , men den uanstændige Maade, hvorpaa Børnene er vante til inden Forældres Døre at blotte deres Legemer for hverandre, ofte omkring Bygningen og midt under denne Forretning at tygge paa et stort Stykke Mad, saa vidner dette om Sædvaner, som de fra Forældres Eksempel har modtaget. Findes Præst og Lærer ligegyldige for den udvortes Velanstændighed og ikke idelig og dag-

lig advarer, kan man være forsikret om, at de fleste Almuebørn opvokser til 14 à 15 Aars Alderen i mange Uhøviskheder, som ikke til Konfirmationen, ja maaske ikke i deres hele Levetid aflægges, men forplantes i 3die —4de Led.

Vil Skolelæreren indføre gode Sæder blandt saa forvænt og fordærvet Yngel, da maa han ej alene besidde Sindighed og Forstand; men han maa selv være et Mønster paa Sædelighed og understøttes af sine nærmest foresatte, Præst og Patron. Har Skolelæreren ingen Forstand eller Sindighed i at læmpe sig efter de forskellige Gemytter, vil han snart mere nedbryde end opbygge. — Er han i daglig Omgang meget urenlig, præsiderer han i Skolens Kateder med de samme besmurfte Træsko, han nylig var i Stalden med, langt Skæg, urent Ansigt, Hænder med lange Negle og fillede Klæder, saa begriber enhver lettelig, at han ej vil eller kan hæmme Uhøviskheder og fremme gode Sæder. Dog, hvad kan Skolelæreren med den bedste Villie udrette, naar han ikke understøttes af sine foresatte. Almuen, som fra Slægt til Slægt elsker megen Urenlighed (!), vil stedse anse den Lærer for en Pedant, der paalægger Børnene at vaske Ansigt, Hænder og Ben, skylle Munden, kæmme Haaret, afklippe det overflødige og have en Klud at snyde Næsen i. Understøttes han af sin Præst, da har hans Ord saa meget større Vægt.«

Og det fremgaar af Optegnelserne, at Pastor Krog har ydet Læreren en meget værdifuld Støtte. Daglig indfandt han sig i Skolen og var Læreren behjælpelig med at gennemføre de forskellige Renselsesprocesser; han tog Del i Undervisningen ofte til Kl. 5—6 om Eftermiddagen; han udvirkede, at de ældre Piger, hvis Forældre ikke lærte dem at spinde, blev sendt hen i Spindeskolen, hvor de paa Patronens Bekostning og under Præstens Inspektion af en Spindelærerske lærte at spinde og fik Betaling efter Garnets Finhed — altsaa en Begyndelse til den senere Haandgerningsundervisning. Naar om Vinteren stærk

Sne eller slemt Førre hindrede Børns Skolegang, fik han Gaardboerne i fraliggende Byer til efter Omgang at køre Børnene til og fra Skolen. Naar Forældre eller Værger lod Børnene forsømme Skolen, indfandt han sig ofte hos dem for at høre deres Undskyldning. »Vist nok var med Skolevæsenets Fremme mange Ubehageligheder forbunden; men man fik dog noget afhøvet af det groveste paa Sjæl og Legeme.« Han slutter med kendelig Glæde og Stolthed sit Tilbageblik paa 23 Aars Virksomhed for Skolevæsenet med disse Ord: »Erfaring har lært mig, at en herlig Forandring kan tilvejebringes. Saaledes har jeg i flere Aar haft den Glæde, at af 120 Børn var ikke over 3 à 4 — befængte med Fnat.« (!) —

Saaledes var altsaa for 100 Aar siden Tilstanden i et Pastorat, hvor 2 dygtige Lærere, en nidkær Præst og en brav, offervillig Godsejer samvirkede for at hæve Skolen.

Hvorledes mon Tilstanden har været i de — sikkert mange — Sogne, hvor slige Kræfter ikke var i Bevægelse?

Man forstaar Hostrup, naar han 50 Aar efter synger om Bonden:

»Han angst for sammen, den Gang det lød:
Frem, Bondemand, frem!«
